

ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Олена Завальнюк
Київ

Заняття спортом треба розглядати не як самоціль, а насамперед як засіб формування фізичних і духовних якостей особистості. Ідеться про органічний зв'язок фізичних і духовних якостей, формуванню яких людина має приділяти однакову увагу. Формуючи дух, спорт спонукає особистість до навчання, освоєння суми професійно-спортивних і загальних знань, виховання у собі позитивних моральних факторів. Отже, спорт виконує просвітницьку й виховну функцію. Людина, яка займається спортом, розвиває власні здібності в інших сферах життєдіяльності, серед них і в системі освіти. До того ж спорт зумовлює виховання в індивіда наполегливості в навчанні та його прагнення бути першим. Формуванню зазначених здібностей особистості сприяє розгортання гуманістичної концепції розвитку фізичної культури і спорту.

Ключові слова: людина, культура, фізична культура, спорт, спосіб життя, гуманістична освіта.

Сприяння здоров'ю і здоровому способу життя визначене законодавством України як один з основних напрямів державної політики охорони здоров'я, що передбачає необхідність багато секторальної діяльності, залучення до неї держави, громади, некомерційних і комерційних неурядових організацій та індивідуумів. Здоровий спосіб життя – культурний спосіб життя, цивілізований, гуманістичний, турбота про здоров'я, як висока цінність (Havenko 1990) [12].

Поняття способу життя може застосовуватись на трьох різних рівнях, а саме: можна розглядати спосіб життя всього суспільства, різних соціальних груп і, нарешті, окремо взятої особистості; спосіб життя – це не просто сума різних видів життєдіяльності, а їх закономірна цілісна система, що охоплює всі сфери буття особистості або соціальної групи; вивчення способу життя потребує комплексного підходу, який повинен здійснюватись силами філософів, соціологів, педагогів, психологів і представників інших дисциплін; спосіб життя є інтегральною характеристикою життєдіяльності і тому повинен розглядатись у зв'язку зі всією сукупністю умов життя (соціальних, природничо-біологічних, побутових, психолого-педагогічних) (Apanasenko 1992) [1].

Спосіб життя не визначається лише характером поведінки людини, яка позитивно чи негативно впливає на її здоров'я. Сам характер поведінки зумовлений фізичним оточенням, культурним середовищем, вихованням, матеріальними можливостями. На формування способу життя впливають стереотипи стосунків між людьми, їх життєвий досвід і соціальні умови, які визначаються середовищем і залежать від нього (Vydryn 1984) [10].

Аналіз нормативно-правових актів світової спільноти та законодавства деяких країн Заходу щодо сприяння впровадженню здорового способу життя, а також вітчизняного законодавства з зазначені проблеми дає підстави зробити узагальнення, що світова спільнота дедалі більше виходить з необхідності забезпечення права людини на збереження та зміцнення здоров'я. Це право передбачене Декларацією прав людини, Європейською соціальною хартією та іншими міжнародними документами. Проблема сприяння здоровому способу життя знаходить своє відображення у ряді спеціальних документів, що приймалися в ході регулярних міжнародних конференцій з проблем пропаганди здорового способу життя (Havenko 1990) [12].

Основним чинником створення гармонійно розвинутої особистості є фізична культура і спорт. На сучасному етапі розвитку суспільства зростають вимоги до фізичної підготовки людей, адже саме рівень здоров'я нерідко – головний чинник працездатності в процесі життєдіяльності людини. Спорт є засобом втечі від стресів, деструктивних розломів психіки і психозів, різного роду депресій і розладів зі здоров'ям, намаганням відійти від стресів урбанізованого середовища в умовах глобалізації, що потребує

вироблення нових методологічних підходів аналізу спорту як складного соціального і культурного феномена (Belykh 2013) [5].

Спорт як культурний феномен, незважаючи на його давню практику, залишається майже не розробленим як науковий напрямок. Це виявляється в тому, що, з одного боку, спорт являється надзвичайно складним і суперечливим явищем, а з іншого – до сих пір не завершилося «будівництво споруди теорії спорту». Важливо підкреслити, що Р. Арчер не вбачає різниці між рекордами у спорті і рекордами у книзі Гіннеса. Він вважає, що дух змагальності, що яскраво проявляється у спорті, не прийнятний для прогресивного розвитку людства. На його думку, у спорті перемагають не самі добрі і розумні, а найсильніші та агресивніші, тим більше, що його не влаштовують великі матеріальні затрати на проведення змагань і процес підготовки спортсменів.

Спорт як особливий вид соціальної діяльності у всій його різноманітності слід розглядати у наступних вимірах: 1) специфіка змагальної діяльності, включаючи етапи розвитку, особливості організаційно-управлінської та економічної діяльності; 2) спортивна практика, що включає широкий діапазон технологій (тренування, виконання дій, виміри результатів); 3) спортивні події (олімпіади, матчі, чемпіонати); 4) стандарт, за який борються спортсмени (голи, очки, секунди); 5) реальна професійна спортивна практика тренерів, які включаються у ці події; 6) плідно розвиваючі науково-технічні спортивні практики (нові матеріали, біостимулятори).

Все більш очевидною стає орієнтація на розширення спектру аналізу спорту як соціокультурного явища, вивчення соціокультурних детермінант, які істотно впливають на структурні, смислові, змістовні, функціональні, аксіологічні характеристики феномена спорту, так і багаточисленних його «проекцій» на соціум, що дозволяє описати його функціонування у системі сучасних соціальних і культурних інститутів (Bilohur 2011) [6].

Так, ототожнюючи спорт з грою, Ортега-і-Гассет оцінює його як діяльність з великим культурним потенціалом, що являє собою вільний порив життєвої енергії, яка захищає індивіда від впливу тих інституцій, які руйнують особистість. Безумовний інтерес представляє аналіз спорту М. Фітерстоуном, який розробив систему емпіричних показників «виявлення», декодування соціально-диференційованих характеристик спорту у рамках більш загального простору «тілесних форм поведінки».

До недавнього часу панувала точка зору, що заняття спортом удосконалюють людину тільки психофізично. Сучасні дослідження свідчать, що спорт, крім впливу на тіло і психіку, здійснює вплив на інтелект і моральність, причому не опосередковано, а напряму. Тому слід позбутися думки про примітивне розуміння чемпіонів як індивідів, наділених лише гіпертрофованою м'язовою масою і цілеспрямованістю на шкоду інтелекту і моральності. В той же час важливим для розуміння спорту являється і визнання його декількох різновидів: 1) спорт для всіх; 2) спорт для небагатьох – для найвищих досягнень (спорт олімпійський, комерційний і некомерційний).

Гуманна сутність спорту виявляється у тому, що він народився й існує у якості унікального способу максимального виявлення здібностей людини, розкриття смислу талантів, перманентного стимулювання найбільшого розвитку певних людських здібностей, спортивних можливостей людини. У сфері спорту, особливо у спорті високих досягнень, створюються все нові й нові засоби і методи виявлення діяльнісних здібностей людини, потім вони переносяться на масову спортивну практику (Bilohur 2013) [7].

Одним із основних стратегічних завдань національної освіти є виховання молоді в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих, як до найвищої індивідуальної та суспільної цінності (Belykh 2013) [5]. У студентському віці завершується фізичне дозрівання організму. Цей період характеризується розвитком фізіологічних потенціалів (максимальна реактивність організму, оптимальні рівні артеріального тиску та ін.). До 17–18 років процес всебічного вдосконалення рухової функції близький до завершення. Одночасно спостерігається збільшення максимальних показників сили, швидкості рухів та інших показників, що свідчить про розвиток рухового апарату (Belaventseva 1996) [4]. Молоді люди в цей період володіють величезними можливостями для навчання, громадської діяльності. Тому фізична культура і спорт стає дійсно найважливішим засобом зміцнення здоров'я, природною біологічною основою для формування особистості, ефективного навчання, успішної суспільної діяльності (Horbatyy 2008) [13].

Фізкультурно-оздоровча діяльність у вузах багатьох закордонних країн виражає органічне об'єднання зусиль держав і урядів, різних суспільних і громадських організацій, установ, інститутів на даній ділянці освітнього процесу. У країнах, де дотримуються принципу «невтручання» урядів у справу вузівського фізичного виховання, фізкультурно-спортивна активність, хоча й вважається соціально-значимою, відбиває вільну й автономну ініціативу безпосередньо самих вузів, що, як показує досвід, за рахунок використовуваних креативних підходів часто є виправданим і результативним. Яскравим прикладом такої моделі є США, де вузівська фізична культура й спорт не одержують безпосередньої фінансової допомоги з боку федерального уряду (Leonov 2005) [18].

У державах, що розвиваються, навпаки, діє модель «втручання» у фізкультурно-спортивну сферу вузів, вони беруть на себе відповідальність і зобов'язання по її розвитку. У таких країнах на центральному рівні відповідальність за фізичну культуру й спорт у вузах поручається конкретним міністерствам, радам або комітетам (Leonov 2005) [18].

Фізичний розвиток і здоров'я студентів розглядалися в доктрині фізичного виховання, характерної для СРСР, також як виняткова прерогатива зусиль відповідних організацій і фахівців. При цьому студентові приділялася роль об'єкта керування, а саме виконавця волі викладачів дисципліни «Фізичного виховання», зусилля яких зосереджуються в основному на навчанні руховим діям і доборі вправ для розвитку фізичних якостей, що займаються (Leonov 2005) [18].

В даний час відбувається становлення нової системи освіти і виховання, орієнтованих на входження України у світовий освітній простір. Цей процес супроводжується істотними змінами в педагогічній теорії і практиці навчально-виховного процесу. Відбувається зміна виховної парадигми, яка отримала назву гуманно-особистісна. Пропонуються інший зміст, інші підходи, інше право, інші відносини, інше поведіння, інший педагогічний менталітет: застосування на вищих рівнях освіти і виховання принципу «від майбутнього до сучасного»; підготовка молоді до інноваційної діяльності, безперервної самоосвіти, трансформації суспільства і збереження природного довкілля за умови утворення і формування «людства» як здатної до усвідомлених дій реальної єдності; метою виховного процесу стає розвиток індивідуальності кожного учасника педагогічного процесу, становлення його особистості, збагачення ціннісно-сислової сфери; формування національних і загальнолюдських цінностей; орієнтація на формування вільної людини, здатної до критичного аналізу і розв'язування багатофакторних проблем, до самостійної діяльності у швидкозмінному демократичному суспільстві; виховання відроджується національним за характером і змісту та демократичним по формі; навчання і виховання будується на основі природних здібностей кожної дитини; інноваційність стає визначальним аспектом розвитку освіти і виховання; традиційні способи інформації – усна і письмова мова, телефонний і радіозв'язок поступаються місцем комп'ютерним засобам, використанню телекомунікаційних мереж глобального масштабу; особлива роль приділяється духовному становленню вихованців, моральному вигляду молодого покоління громадян України; пропаганда та ствердження здорового способу життя; найважливішою складовою педагогічного процесу набувають особистісно зорієнтовані технології індивідуально-орієнтованої взаємодії вчителя з учнями; активні і діяльнісні форми «спільного» виховання і навчання, завдяки об'єднанню зусиль вихованців та вихователів з метою розвитку критично-креативних здібностей дітей і молоді як «людей відповідальних», здатних розв'язувати особисті і глобальні проблеми; широкого впровадження одержують у виховній роботі такі психологічні механізми розвитку як самоуправління, ідентифікація, емпатія, рефлексія, внутрішній контроль і самодисципліна та ін.; поглиблюється інтеграція виховних факторів: школи, родини, мікро- і макросоціуму; батьки і громадськість стають активними партнерами педагогічних професіоналів у освітньому процесі; освіта збагачується новими процесуальними вміннями, розвитком здібностей оперуванням інформацією, творчим рішенням проблем науки і ринкової практики з акцентом на індивідуалізацію освітньо-виховних програм [19].

На тлі втілення у навчально-педагогічний процес нової виховної парадигми формується також і нова концепція фізичної культури та спорту, яка передбачає [17]: стимулювання зацікавленості державних, громадських, самодіяльних і комерційних

структур у всебічному розвитку фізкультурно-спортивного руху, його матеріально-технічної бази, в організації міжнародних та національних змагань, у забезпеченні широкого доступу громадян до різноманітних фізкультурно-оздоровчих і спортивних послуг; виховання в населення України спортивного менталітету, відповідних мотиваційних і поведінкових якостей, активної соціальної орієнтації на оздоровлення та гідний спосіб життя за допомогою фізкультурно-спортивних вправ і занять; оволодіння органами управління та їх підрозділами на місцях мистецтвом ефективного використання ринкових форм фізкультурно-спортивної діяльності, відповідними стилем і методами роботи, які повністю відповідають потребам ринкової економіки і які спрямовані на досягнення високої соціальної, економічної ефективності фізкультурної галузі.

Зміщення акцентів у здійсненні фізичного виховання в наш час репрезентується тим, що освітня парадигма у сфері фізичного виховання дітей набуває ознак гуманістичності й передбачає переорієнтацію з формування гармонійно розвинутої людини як повноцінного представника суспільства зі стандартними параметрами фізичного розвитку на особистість, яка власними зусиллями досягає гармонійного розвитку фізичних, психічних та духовних якостей на основі лише її притаманних здібностей і можливостей. Фізичне виховання в контексті гуманістичної освітньої парадигми покликане сприяти інтеграції у суспільство кожної людини незалежно від її фізичного потенціалу.

У гуманістичній парадигмі розвитку освіти людина розглядається як особистість із лише її притаманними здібностями і можливостями – інтелектуальними та фізичними, із власним суб'єктивним досвідом (досвідом життєдіяльності, надбаного дитиною у навчально-виховних закладах та поза ними, в родині, соціокультурному оточенні, в процесі сприйняття й розуміння нею світу людей і речей).

Фізичне виховання як складник цієї парадигми спрямоване на формування у свідомості вихованця знань про корисність цього виховного напрямку для нього особисто, прищеплення здорового способу життя в його інтересах. Варто відзначити, що йдеться не про абсолютно новий зміст фізичного виховання, а лише про зміщення акцентів у його реалізації. Фізичний розвиток людини, стан її здоров'я, який має безпосередній зв'язок із цим розвитком завжди усвідомлювалися як цінність для суспільства в конкретного індивіда. Фізичне виховання виникло як феномен соціального життя [2].

Практики та дослідники фізичного виховання визначали його мету й завдання на різних етапах розвитку суспільства, способи, методи та форми організації фізкультурної, оздоровчої, спортивної практики в контексті суспільної дійсності. Джерелом ідеї фізичного виховання послугувала антична традиція пайдейї – цілісного, усебічного виховання особистості, її «душі й тіла», переконаність у тому, що педагогічний ідеал досягається лише в гармонійному поєднанні інтелектуального, морального та фізичного розвитку людини. Згодом про фізичні вправи, їхнє значення для розвитку та зміцнення людського організму писали італійські мислителі й педагоги Відродження – Е. Пікколоміні, Л. Альберті, П. Верджеріо, М. Пальмієрі та ін., а природознавці й лікарі зробили спробу підвести під їхні ідеї власне обґрунтування. Ідея виховання «душі й тіла» стала одним із найважливіших пріоритетів європейської гуманістичної педагогіки, розвиток якої припадає на епоху Відродження, перехідну від Середньовіччя до Нового часу. Слід відзначити два моменти в підходах гуманістів до фізичного виховання. По-перше, Е. Роттердамський та інші педагоги того часу наголошували на помірності навантажень на дітей, урахуванні їхніх вікових й індивідуальних особливостей. «Адже ми не атлета формуємо», – писав Еразм у трактаті «Про виховання дітей» (1529). «Для людини достатньо мати міцне здоров'я, навіть якщо вона не володіє тілесною силою, міцністю Мілона (напівлегендарного давньогрецького атлета, який міг підняти дорослого бика)» (Rotterdamskuu 1999) [21]. По-друге, фізичне виховання розглядалося вже тоді не як самоціль, а в органічному взаємозв'язку з іншими напрямками гармонійного виховання особистості – розумовим, моральним, соціально-етичним, естетичним, трудовим. Протягом багатомісячної історії людства на різних етапах розвитку суспільства вивченню проблем здоров'я завжди приділялася велика увага. Представники різних наук та фахів робили спроби проникнути в таємниці феномену здоров'я, визначити його сутність і знаходити засоби для збереження. Завдання гуманістичної педагогіки – підготувати активну, соціально зорієнтовану людину, здатну до діяльності в різних сферах суспільного

життя. У контексті цієї педагогіки у фізичній культурі обізнаність особистості в засобах власного фізичного становлення й збереження здоров'я потрібно розглядати як інтегративний результат освітнього процесу, який спрямований на формування самовизначення людини у фізичній культурі, перетворення процесу виховання в самовиховання, освіти – у самоосвіту, удосконалення – у самовдосконалення (Vylenskyu 2004) [8].

Розв'язання завдань цієї парадигми зумовлює необхідність пошуку нових напрямів роботи викладачів фізичної культури в навчальних закладах; упровадження роботи в секціях і оздоровчих групах, зміст якої повинен визначатися не іззовні, а залежно від потреб вихованців; зменшення наповнюваності в класах і студентських групах; зміни авторитарної ролі викладачів фізичної культури, які працюють фронтально з групою вихованців із різними фізичними можливостями й станом здоров'я, на роль наставника, котрий працює з дітьми з однаковими потребами у фізичному розвитку, порадирика, реабілітолога.

Ідея гуманізації сучасного фізичного виховання в межах освітньої парадигми передбачає зміни не лише в процесі його організації, а й у суспільстві. Зокрема, реалії нашого життя вимагають трансформування суспільного ідеалу людини. Таким ідеалом повинна стати людина, котра піклується про власне здоров'я та здоров'я інших людей, фізично розвинена в міру своїх можливостей, здатна до інтелектуальної роботи відповідно до своїх здібностей, комунікабельна, милосердна, чуйна особа, яка поділяє загальнолюдські цінності. Роль викладачів із фізкультурного виховання в цьому контексті полягає в їхній здатності пропагувати цей ідеал, виконувати для своїх вихованців функцію «сенсеїв» (у японській мові слово дослівно означає «народжений раніше, старший» і використовується як увічливе звертання до старшої за віком людини, котра навчає «школи життя»), які вважають, що головне не допомогти учням опанувати певні прийоми, стати сильним і вмілим, а досягнути гуманістичну мету життя, для здійснення якої потрібно бути і сильним, і вмілим [2].

Ці зміни були ініційовані в Указі Президента України «Про національну доктрину розвитку освіти України XXI ст.», в межах якого було затверджено положення «Про організацію фізичного виховання і масового спорту у вищих навчальних закладах».

Як зауважують фахівці, цілісний процес фізичного виховання студентської молоді реалізується через систему фізкультурно-спортивної діяльності, яка знаходить прояв у різноманітних формах занять фізичними вправами, що дозволяє реалізувати не лише природні потреби особистості в русі й фізичній активності, але й цілеспрямовано сприяти удосконаленню біологічної системи життєдіяльності організму через розвиток фізичних якостей, забезпечення таких соціально-значущих потреб, як прагнення до пізнання, спілкування, самовираження, розвитку естетичних уявлень, переживання позитивних емоцій тощо (Fyzycheskaya 1991) [22].

Це означає, що поряд з фізичним розвитком і зміцненням здоров'я студентської молоді мають діяти закони їх морального життя: доброта, справедливість, колективізм, взаємоповага, ненасилля, пріоритет духовного сенсу людського життя.

У Великій радянській енциклопедії фізична культура трактується як частина загальної культури суспільства, одна з сфер соціальної діяльності, спрямованої на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних здібностей людини і використання їх у відповідності з потребами суспільної практики.

Фізична культура – це складне суспільне явище, яке не обмежується вирішенням завдань фізичного розвитку, а виконує й інші соціальні замовлення суспільства в галузі політики, моралі, виховання, естетики. Її структуру представляють такі компоненти як: фізична освіта, фізичне виховання, фізична рекреація, спорт, рухлива реабілітація, фізична підготовка, фізичний розвиток, фізичні вправи. Як вид культури, вона в загально соціальному плані представляє собою широку галузь творчої діяльності, а також результати цієї діяльності щодо фізичної готовності людей до життя, зміцнення їх здоров'я, розвиток фізичних здібностей і рухових можливостей. В особистісному плані фізична культура виступає способом і мірою всебічного фізичного розвитку людини.

Особливість феномена фізичної культури у визначеному контексті полягає і в тому, що на відміну від інших культур, вона наділена можливістю генерувати практично всі основні види людської діяльності. У цьому сенсі вона володіє засобами універсальної і

разом з тим унікальної освітньо-виховної системи, здатної забезпечити підготовку сучасних спеціалістів з різних галузей знань до трудової діяльності, забезпечення їх професійно-прикладної фізичної підготовки. Як зазначає Л. Матвеев (1983, р. 67), спеціаліст з теорії фізичної культури, професійно-прикладна фізична підготовка – «це планомірно організований процес спеціально спрямованого використання фізичної культури для формування рухових умінь і навичок, які сприяють опануванню професії і для розвитку професійно важливих здібностей» [20]. Так, у Законі України «Про фізичну культуру і спорт», що прийнятий Верховною Радою у 1993 році та змінами, внесеними у 2001 році, фізичне виховання студентів визначене одним із головних напрямів упровадження фізичної культури серед студентської молоді, органічною частиною загального виховання студентів, покликаним забезпечити розвиток фізичних, морально-вольових, розумових здібностей і професійно-прикладних навичок.

Фізична культура студента – це не просто його фізкультурна діяльність, але і здійснення її на цілком конкретному рівні знань, ціннісних орієнтацій, відносин, відчуттів. Це цілком усвідомлена і цілеспрямована організація фізкультурної активності для досягнення необхідного рівня фізичного вдосконалення.

Різні види фізичної культури – фізкультурна освіта, спорт, фізична рекреація і рухова реабілітація збагатили специфічною інформацією загальну культуру особистості, сприяючи розширенню і поглибленню її знань про людину, дозволяють складати перспективні програми всебічного розвитку молоді людини, вносити раціональні корективи в сам процес розвитку культури студентської молоді (Vydrun 1988) [11].

Інтереси студентів у сфері фізкультурної діяльності тісно пов'язані з їх соціальною активністю, на яку істотний вплив здійснюють такі стійкі елементи психічної структури, якими є ціннісні орієнтації (Balsevych 1995) [3]. Вони виступають важливими критеріями вільного вибору виду фізичної культури. Знання викладачами ціннісних орієнтацій студентів дозволяє доцільно і з високою ефективністю застосовувати засоби фізкультурної активності, оцінювати результати діяльності і чітко координувати їх в динаміці.

Фізична культура та фізкультурна діяльність студентів також безпосередньо пов'язані з необхідністю формування у молоді людини потреби у фізичному самовдосконаленні.

А. Внуков розглядає проблему формування в студентів потреби фізичного самовдосконалення з психолого-педагогічних позицій. У своїх роботах він показує, що фізичне самовдосконалення в умовах навчання у вищому навчальному закладі є необхідністю (Leonov 2005) [18]. Критерієм сформованої потреби фізичного самовдосконалення, на думку автора, є такий рівень самосвідомості – мотивів, інтересів, цінностей орієнтації, установки, який активно спрямовує практичну діяльність на досягнення фізичного вдосконалення, здорового способу життя, забезпечує успішне виконання соціальних і професійних функцій майбутнього фахівця.

Потреба фізичного самовдосконалення успішніше формується в тих студентів, у яких краща освіченість і вищий рівень розвитку інших потреб. Автором був виявлений прямий взаємозв'язок між формуванням потреби фізичного самовдосконалення й професійною спрямованістю особистості студента вищого навчального закладу (Vnukov 1982) [9].

І. Каплан (1991) розглядає формування в студентів потреби фізичного самовдосконалення як педагогічний процес в умовах навчання у вищій школі, дає визначення педагогічних умов, які забезпечують формування потреби фізичного самовдосконалення, виділяє рівні її сформованості у студентів та їх соціальні типи [16]. Поетапне формування потреби фізичного самовдосконалення покращується за умов цілеспрямованого формування суспільних та індивідуальних мотивів, які забезпечують поєднання особистої зацікавленості із суспільно значущою метою діяльності, професійної спрямованості фізичного виховання студента; виявлення наявних розвинутих нових фізкультурно-спортивних інтересів; усвідомлення студентами можливостей формувати рухові здібності, які зумовлюють перехід від зовнішніх регуляторів поведінки до внутрішніх; диференційованого підходу до пізнання й обліку об'єктивних закономірностей, що комплексно впливають на фізичне самовдосконалення студентів.

Ще одним важливим компонентом процесу формування фізичної культури студентів є виховання моральних якостей. У фізкультурно-спортивній діяльності базовою основою для виховання моральних якостей особистості є позитивний емоційний клімат у колективі, в якому поєднується спільність інтересів, почуття дружби, а також наявність взаєморозуміння і взаємодопомоги між його членами. Всі ці якості взаємозумовлені і в сукупності створюють характер людини. Формування будь-якої риси характеру вимагає від самої особистості усвідомлення важливості цієї якості особисто для неї.

Література:

1. Апанасенко Г. Л. Эволюция биоэнергетики и здоровья человека / Г. Л. Апанасенко – СПб. : Петроп, 1992. – 123 с.
2. Ашиток Н. Фізичне виховання дітей у контексті гуманістичної парадигми [Електронний ресурс] / Надія Ашиток. – Режим доступу : <http://www.esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/2189/3/anot1.pdf>
3. Бальсевич В. К. Физическая культура: молодёжь и современность / В. К. Бальсевич, Л. И. Лубышева // Теория и практика физической культуры. – 1995. – № 4. – С. 2–8.
4. Белавенцева Г. Н. Человек должен быть здоровым / Г. Н. Белавенцева. – М. : Книга, 1996. – 215 с.
5. Белых С. И. Состояние здоровья, физического воспитания и физического развития студентов в исторической ретроспективе и в личностно развивающей парадигме [Електронний ресурс] / С. И. Белых. – Режим доступу : www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2013-05/13bsipdp.pdf
6. Білогур В. Є. Світоглядні орієнтації студентів: тенденції змін у трансформаційному суспільстві : [монографія] / В. Є. Білогур. – Дніпропетровськ : Пороги, 2011. – 311 с.
7. Білогур В. Є. Філософія спорту як новий науковий напрямок і нова навчальна дисципліна [Текст] / В. Є. Білогур / Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2013. – № 54. – С. 138–154.
8. Виленский М. Я. Оценка гуманитарной ценности содержания образования по физической культуре в вузе / М. Я. Виленский, В. В. Черняев // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 2004. – № 3. – С. 2–6.
9. Внуков А. П. Формирование потребности в физическом самосовершенствовании у студентов педагогических институтов : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / А. П. Внуков ; Московский областной институт физической культуры. – М., 1982. – 22 с.
10. Выдрин В. М. Методологические проблемы теории физической культуры / В. М. Выдрин // Теория и практика физической культуры. – 1984. – № 6. – С. 5.
11. Выдрин В. М. Теория физической культуры (культурологический аспект) : учебное пособие / В. М. Выдрин. – Л. : ГДОИФК им. П. Ф. Лесгафта, 1988. – 45 с.
12. Гавенко В. Л. Проявление нарушений психического здоровья студентов: концептуально-психологический поход / В. Л. Гавенко // Здоровый образ жизни и физическая культура студентов: Социологические аспекты. – Вып. 1. – М. ; Харьков, 1990. – С. 74–77.
13. Горбатий А. Ю. Фізична культура як фактор формування здорового способу життя особистості [Електронний ресурс] / А. Ю. Горбатий, А. А. Шиндрік. – Режим доступу : <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/Gorbati.php>
14. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>
15. Зеленський Р. М. Виховні можливості фізичної культури і спорту у системі підготовки майбутніх спеціалістів до трудової діяльності [Електронний ресурс] / Р. М. Зеленський. – Режим доступу : www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-03/08zrmela.pdf
16. Каплан И. М. Основы физического самосовершенствования студентов / И. М. Каплан. – Ташкент : ООО «Каныс», 1991. – 180 с.
17. Концепція фізичного виховання в системі освіти України [Текст] // Фізичне виховання в школі. – 1998. – № 2. – С. 2–7.

18. Леонов О. З. Основні складові системи фізичного виховання у вищих навчальних закладах зарубіжних країн / О. З. Леонов // Серія 15 : Теорія та методика навчання: фізична культура і спорт. Вип. 1. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. – С. 101–108.
19. Литньов В. Є. Оновлена парадигма українського національного виховання [Електронний ресурс] / В. Є. Литньов. – Режим доступу : http://www.zipro.net.ua/index.php?page_id=216
20. Матвеев Л. П. Введение в теорию физической культуры / Л. П. Матвеев. – М. : Физкультура и спорт, 1983. – 128 с.
21. Роттердамский Э. О воспитании детей / Эразм Роттердамский // Образ человека в зеркале гуманизма: мыслители и педагоги эпохи Возрождения о формировании личности (XIV–XVII вв.). – М. : Изд-во УРАО, 1999. – С. 246–296.
22. Физическая культура личности студента . – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1991. – 182 с.

References:

1. Apanasenko H. L. Evolyutsyya byoenerhetyky u zdorovya cheloveka / H. L. Apanasenko – SPb. : Petrop, 1992. – 123 s.
2. Ashytok N. Fizychno vykhovannya ditey u konteksti humanistychnoyi paradyhmy [Elektronnyy resurs] / Nadiya Ashytok. – Rezhym dostupu : <http://www.esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/2189/3/anut1.pdf>
3. Balsevych V. K. Fyzycheskaya kultura: molodezh y sovremennost / V. K. Balsevych, L. Y. Lubisheva // Teoryya y praktyka fyzycheskoy kultury. – 1995. – # 4. – S. 2–8.
4. Belaventseva H. N. Chelovek dolzhen byt zdorovym / H. N. Belaventseva. – М. : Knyha, 1996. – 215 s.
5. Belykh S. Y. Sostoyanye zdorovya, fyzycheskoho vospytanyya y fyzycheskoho razvytyya studentov v ystorycheskoy retrospektyve y v lychnostno razvyvayushchey paradyhme [Elektronnyy resurs] / S. Y. Belykh. – Rezhym dostupu : www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2013-05/13bsipdp.pdf
6. Bilohur V. Ye. Svitohlyadni oriyentatsiyi studentiv: tendentsiyi zmin u transformatsiyomu suspilstvi : [monohrafiya] / V. Ye. Bilohur. – Dnipropetrovsk : Porohy, 2011. – 311 s.
7. Bilohur V. Ye. Filosofiya sportu yak novyy naukovyy napryamok i nova navchalna dystsyplina [Tekst] / V. Ye. Bilohur / Humanitarnyy visnyk ZDIA. – 2013. – # 54. – S. 138–154.
8. Vylensky M. Ya. Otsenka humanyтарной tsennosti sodержanyya obrazovanyya po fyzycheskoy kulture v vuze / M. Ya. Vylensky, V. V. Chernyaev // Fyzycheskaya kultura: vospytanye, obrazovanye, trenyrovka. – 2004. – # 3. – S. 2–6.
9. Vnukov A. P. Formyrovanye potrebnosti v fyzycheskom samovershenstvovanyu u studentov pedahohycheskykh ynstytutov : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : spets. 13.00.04 / A. P. Vnukov ; Moskovskyy oblastnoy ynstytut fyzycheskoy kultury. – М., 1982. – 22 s.
10. Vydryn V. M. Metodolohycheskye problemy teoryy fyzycheskoy kultury / V. M. Vydryn // Teoryya y praktyka fyzycheskoy kultury. – 1984. – # 6. – S. 5.
11. Vydryn V. M. Teoryya fyzycheskoy kultury (kulturolohыchesky aspekt) : uchebnoe posobyе / V. M. Vydryn. – L. : HDOYFK ym. P. F. Les-hafta, 1988. – 45 s.
12. Havenko V. L. Proyavlenye narushenyi psykhыcheskoho zdorovya studentov: kontseptualno-psykhologыchesky pokhod / V. L. Havenko // Zdorovyy obraz zhyzny y fyzycheskaya kultura studentov: Sotsyologыcheskye aspekty. – Vip. 1. – М. ; Kharkov, 1990. – S. 74–77.
13. Horbatyy A. Yu. Fizychna kultura yak faktor formuvannya zdorovoho sposobu zhyttya osobystosti [Elektronnyy resurs] / A. Yu. Horbatyy, A. A. Shyndryk. – Rezhym dostupu : <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/Gorbati.php>
14. Zakon Ukrayiny «Pro fizychnu kulturu i sport» [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>
15. Zelensky R. M. Vykhovni mozhlivosti fizychnoyi kultury i sportu u systemi pidhotovky maybutnikh spetsialistiv do trudovoyi diyalnosti [Elektronnyy resurs] / R. M. Zelensky. – Rezhym dostupu : www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-03/08zrmela.pdf
16. Kaplan Y. M. Osnovy fyzycheskoho samovershenstvovanyya studentov / Y. M. Kaplan. – Tashkent : OOO «Kanis», 1991. – 180 s.

17. Kontseptsiya fizychnoho vykhovannya v systemi osvity Ukrayiny [Tekst] // Fizychno vykhovannya v shkoli. – 1998. – # 2. – S. 2–7.
18. Leonov O. Z. Osnovni skladovi systemy fizychnoho vykhovannya u vyshchych navchal'nykh zakladakh zarubizhnykh krayin / O. Z. Leonov // Seriya 15 : Teoriya ta metodyka navchannya: fizychna kul'tura i sport. Vyp. 1. – K. : NPU im. M. P. Drahomanova, 2005. – S. 101–108.
19. Lytnov V. Ye. Onovlena paradyhma ukrayinskoho natsionalnoho vykhovannya [Elektronnyy resurs] / V. Ye. Lytnov. – Rezhym dostupu : http://www.zippo.net.ua/index.php?page_id=216
20. Matveev L. P. Vvedenye v teoryyu fizycheskoy kultury / L. P. Matveev. – M. : Fyzkultura y sport, 1983. – 128 s.
21. Rotterdamsky E. O vospytanyy detey / Erazm Rotterdamsky // Obraz cheloveka v zerkale humanyzma: myslytely y pedahohy epokhy Vozrozhdenyya o formirovaniy lychnosty (XIV–XVII vv.). – M. : Yzd-vo URAO, 1999. – S. 246–296.
22. Fyzycheskaya kultura lychnosty studenta . – M. : Yzd-vo Mosk. un-ta, 1991. – 182 s.